

УДК 371.134

Г. А. ЧЕРЕДНІЧЕНКО, Л. Ю. ШАПРАН

РОЗВИТОК МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ ТЕХНОЛОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

У статті розглянуто значущість розвитку міжкультурної комунікативної компетенції майбутніх технологів та визначено основні етапи оволодіння міжкультурною компетенцією у процесі вивчення іноземних мов.

Ключові слова: міжкультурна компетенція, вивчення іноземної мови.

Сучасні умови існування харчових підприємств на українському й зарубіжному ринках висувають підвищені вимоги до рівня професійної підготовки фахівця харчової галузі. Сучасний фахівець повинен мати належний рівень знань із дисциплін гуманітарної та соціально-економічної, математичної та природничо-наукової, професійної та практичної підготовки, володіти професійно-практичними навичками, що, в свою чергу, стане вагомим підґрунтям для професійного вирішення конкретних виробничих ситуацій, які повсякденно вирішуються на підприємствах харчової індустрії на різних посадах як в україномовному, так і в іншомовному середовищі при різних формах організації праці й виробництва в умовах конкуренції.

Сучасна професійна підготовка майбутніх інженерів-технологів харчової промисловості має орієнтуватися на перспективи міжнародної співпраці, забезпечення мобільності як науковців, викладачів, так і студентів у межах глобального освітнього й наукового простору. Приведення такої підготовки у відповідність до світових стандартів вищої освіти посилює значущість її іншомовного комунікативного компонента. Комунікацію іноземними мовами розглядають члени Європейської комісії, Ради Європи та Європейського парламенту як одну з восьми ключових компетенцій, що формуються у процесі навчання.

Предметні, міжпредметні, лінгвістичні знання, мовленнєві, навчальні, когнітивні та інші уміння, формування яких передбачені галузевими стандартами вищої освіти України, є складовими іншомовної професійної компетентності. Проте, значна варіативність змістового наповнення та несистематичність організації іншомовної професійної підготовки майбутніх інженерів-технологів харчової промисловості у вищих навчальних закладах України не сприяє дотриманню вимог галузевих стандартів.

Якщо у фахівця відсутні такі якості, як толерантність, повага до представників інших культур, відсутня міжкультурна компетенція та мотивація до розвитку свого професійного потенціалу, можливі суттєві непорозуміння у діловій сфері, що загрожують втратою економічних вигод для підприємства, на якому працює спеціаліст, та країни загалом, ставить під сумнів ефективне ділове співробітництво. Суспільство висуває нові вимоги

до спеціалістів технологічної галузі, і саме тому зростає відповідальність системи освіти за формування відповідних якостей і мотивацій у студентів цього профілю.

Природу компетенцій в Україні і закордоном вивчали Р. Баскаєв, Н. Бібік, В. Болотов, Н. Гальскова, О. Гуренко, І. Гушлевська, І. Зимня, Є. Павлютенков, А. Хуторской, В. Andrews, D. Bridges, В. Carpenter, Н. Guthrie, R. Harris, В. Hobart, G. Holmes, N. Hooper, R. Howsam, T. Hyland, R. Jaeger, A. Jones, D. Lundberg, D. McClelland, E. Morphet, A. Munro, J. Raven, A. Wolf та ін.

Феномен комунікативної компетенції та компетентності обґрунтовано М. Авдєєвою, Р. Ареф'євим, О. Бобієнко, В. Буряком, І. Виноградовою, Н. Власенко, О. Волченко, Н. Колмогоровою, З. Конною, О. Кучеренко, І. Мартяною, І. Мегаловою, О. Решетовою, С. Царьовою та ін. Особливостям формування професійних компетенцій і компетентності майбутніх інженерів-технологів харчової промисловості присвячені наукові розвідки А. Ахулкова, М. Барна, І. Бутницького, Т. Гладюк, Л. Ковальчук, А. Степанюка, Л. Шевчика та ін.

Теоретико-методологічні основи формування іншомовної професійної компетентності майбутніх фахівців відображено в працях М. Бахтіна, Л. Виготського, В. Виноградова, Е. фон Глазерсфельда, Б. Клименко, Я. Коменського, А. Леонтьєва, А. Леонтьєва, А. Маслоу, О. Паршикової, Ж. Піаже, Ю. Плотинського, Є. Пассова, К. Роджерса, М. Степко, Л. Товажнянського, Н. Хомського, L. L'Abate, R. Abbuhl, W. Colesso, M. Cusinato, M. Halliday, S. Krashen, A. Mackey, E. Maino, A. McIntosh, C. Scilletta, B. Spolsky, H. Stern, M. Strevens та ін.

Сутність і структуружкультурної компетенції висвітлено у дослідженнях Т. Астафурової, М. Богатирьової, Є. Верещагіна, П. Донця, І. Зимньої, В. Костомарова, І. Лейфи, З. Нікітенко, Є. Пассова, В. Сафонової, С. Тер-Мінасової, Г. Томахіна, І. Халєєвої, Л. Харченкова, І. Цатурової, Л. Щерби; дослідження, що стосуються комунікативних ускладнень між представниками різних культур, переважно належать американським та західно-європейським дослідникам, таким як А. Вежбицька, У. Гудікунст, С. Кім, Т. Ларіна, Г. Маркус, Г. Тріандіс, Е. Холл, Г. Хофштеде; проблему толерантності в межах міжкультурної комунікації розглядали У. Гьюдикунст, П. Донець, Л. Знікіна, Т. Ларіна, Н. Мамонтова, В. Нике, Т. Персикова, О. Садохін, В. Сафонова, О. Стрельцова, С. Тер-Минасова, Е. Холл, Г. Хофштеде та ін.; толерантність як суспільно значуща цінність розглянута в працях В. Берегового, І. Бежа, Т. Болотіної, Б. Гершунського, О. Гриви, О. Клепцовой, І. Крутової, В. Лекторського, М. Міріманової, Р. Рієрдона, П. Степанова. Проте аналіз праць учених довів, що методологічні засади формування міжкультурної компетенції засобами іноземних мов є нині також недостатньо дослідженими.

Тому *мета статті* – розглянути важливість розвитку міжкультурної комунікативної компетенції майбутніх технологів у процесі вивчення іноземних мов.

У процесі ділових контактів інженерів-технологів харчової галузі має місце професійне міжкультурне спілкування. У процесі міжкультурного професійного спілкування здійснюється обмін інформацією, встановлюються контакти. Професійне спілкування, у тому числі й іноземною мовою є соціопсихологічною взаємодією як мінімум двох суб'єктів, що виконують професійні завдання за допомогою дії на інтелект, погляди, поведінку та емоції один одного [2, с. 103]. Міжкультурна професійна комунікація є процесом безпосередньої професійної взаємодії ділових культур, яка здійснюється в межах нетотожних національних стереотипів мислення та поведінки. Ототожнювати мовні засоби з нормами мовної поведінки неможливо без знань про реалії країни мови, що вивчається. Щоб досягти розуміння в міжкультурному спілкуванні фахівець повинен володіти знанням не тільки професійної картини світу, а й уміти встановлювати контакт, орієнтуватися на національно-специфічні риси свого партнера, співпереживати й розуміти співбесідника як представника певної соціальної групи. Таким чином, у процесі міжкультурного спілкування фахівця постає проблема розуміння, яка може розглядатися як на лінгвістичному, так і на соціокультурному рівні в контексті сприйняття партнера по комунікації.

Здійснення міжкультурної комунікації досягається за умови знання іноземної мови, картини світу, форм поведінки й урахуванні національно-культурної специфіки, за рахунок формування у комунікантів орієнтації на загальнолюдські цінності, спрямованості особи на ціннісно-раціональну діяльність у сфері міжкультурної комунікації, що забезпечує розуміння єдності людства в результаті порівняльного вивчення загальнолюдської культурної спадщини й національних культур у їх історичному розвитку. Комунікація може здійснюватися лише тоді, коли відчуття учасників допомагають зрозуміти цінності іншого народу, коли сенс створюється через довіру, щирість і бажання дізнатися один про одного [1]. Цим підкреслюється, що міжкультурна комунікація передбачає обов'язкове підвищення рівня міжкультурної компетенції як обов'язкової умови досягнення позитивного результату в процесі міжкультурного спілкування в зростаючій інтеграції світової спільноти. Подібне розуміння спілкування надає міжкультурній компетенції особливе значення як компоненту загальної культури майбутнього фахівця і висуває на перший план проблеми її формування.

Навчання міжкультурній компетенції має за мету підвищити здатність студентів ефективно вирішувати міжнародні ділові завдання, оскільки професіонал, успішний у своєму рідному, знайомому йому середовищі, необов'язково буде мати успішну діяльність у новому середовищі з відмінною культурою. Серед навичок, що складають компетенцію, виділяють такі: спостереження, розпізнавання, порівняння та протиставлення, обговорення, висловлення своєї точки зору з урахуванням думок інших.

Раніше вважалося, що сприймати культурні знання готові студенти з високим рівнем володіння мови. Втім, на сьогодні міжкультурні знання є невід'ємною складовою вивчення мови, й важливі на всіх рівнях навчання, починаючи з початкового.

На нашу думку, в процесі навчання основними особистими професійно-формуєчими чинниками постають мова й культура, тому є підстави вести мову про культурно-мовну підготовку фахівця. Знання іноземної мови та зарубіжної культури для фахівця певного профілю є невід'ємним компонентом професійної компетентності.

Міжкультурна компетенція органічно входить до сфери предметно-професійної компетенції, яка передбачає володіння основами іншомовного спілкування, елементами знайомства з проявами іншомовної культури, знання про світ і вміння використовувати їх у професії. Міжкультурні знання і дії є підґрунтям для формування професійної компетенції. Міжкультурна компетенція передбачає не лише оволодіння поняттям культури країни мови, що вивчається, а й постійне порівняння національного та інтернаціонального, загальнолюдського та індивідуального крізь призму культурно-понятійних зв'язків (І. Л. Бім, Н. Д. Гальськова, З. Г. Муратова, М. В. Пономарев, В. В. Пономарева, С. В. Русанова, І. В. Харітонова). Це пов'язано з тим, що в процесі міжкультурного професійного спілкування необхідно враховувати етно- й соціокультурний тип свого партнера.

Введення терміна “міжкультурна професійна компетенція” пояснюється тим, що майбутній фахівець повинен володіти іноземною мовою як засобом комунікації з урахуванням специфіки лінгвокультурної спільності, особливостей конкретних понять у своїй та іншій професійній культурі, вмюючи виділити й розмежувати загальне та специфічне.

Поняття “міжкультурна компетенція” виникло ще на початку 70-х рр. ХХ ст., коли відбувалося його становлення як самостійного наукового напрямку.

Актуальними в ході цього процесу стали питання ставлення до іншої культури, її цінностей, подолання етнокультурного центризму. У контексті дослідження цих проблем міжкультурна компетенція стала розглядатися як “комплекс аналітичних і стратегічних здібностей, що розширює інтерпретаційний спектр індивіда у процесі міжособистісної взаємодії з представниками іншої культури” [5].

До середини 80-х рр. ХХ ст. у західній науці склалося уявлення про те, що міжкультурну компетентність можна опанувати за допомогою знань, отриманих у процесі міжкультурної комунікації. Знання такого роду розподілялися на специфічні, які визначалися як відомості про конкретну культуру в традиційних аспектах (Moosmuller, 1996), і загальні, до яких відносилося володіння такими комунікативними навичками, як толерантність, емпатійне слухання, знання загальнокультурних універсалій (Barkowski, 1998). Проте, незважаючи на цей розподіл, успіх міжкультурної комунікації завжди пов'язували з рівнем опанування обох типів знань [4, с. 134].

Відповідно до такого розподілу, міжкультурну компетентність (компетенція) в західній культурній антропології розглянуто у двох аспектах: 1) здатність сформувати в собі чужу культурну ідентичність, що передбачає знання мови, цінностей, норм, стандартів поведінки іншого комунікативного співтовариства (при такому підході засвоєння максимального об'єму інформації і адекватного знання іншої культури є основною метою процесу кому-

нікації. Таке завдання може бути поставлене для досягнення акультурації аж до повної відмови від рідної культурної приналежності); 2) здатність досягати успіху при контактах з представниками іншого культурного співтовариства навіть за недостатнього знання основних елементів культури своїх партнерів. Саме з цим варіантом міжкультурної компетентності доводиться найчастіше стикатися в практиці комунікації [4, с. 133–134].

Проте аналіз наукових джерел з досліджуваного феномену показав, що серед учених відсутня єдина думка щодо формулювання поняття “міжкультурна компетенція”.

Узагальнивши поняття міжкультурної компетенції, спроектувавши їх на процес навчання студентів професійно-орієнтованої іноземної мови, враховуючи сучасні тенденції, можна дати таке її визначення: міжкультурна компетенція – сукупність знань, умінь і навичок, за допомогою яких випускники вищих навчальних закладів здатні успішно спілкуватися з діловими іноземними партнерами як на буденному, так і професійному рівнях.

Ми виділяємо чотири основні етапи оволодіння міжкультурною компетенцією у процесі вивчення іноземної мови: мотиваційний (мотивування значущості міжкультурної компетенції), емпірично-репродуктивний (засвоєння знань про національні стилі комунікації, стратегії спілкування, особливості ведення бізнесу в різних країнах); емпірично-продуктивний (формування навичок, умінь міжкультурної компетенції та оволодіння механізмами мовно-поведінкової діяльності через вирішення міжкультурних завдань з використанням опор); творчий (вдосконалення та реалізація професійної компетенції в різнопланових ситуаціях і самостійне інтерпретування культурних реалій).

Висновки. Культурологічна модель підготовки фахівця залежить від того, наскільки успішним буде включення студентів у світові політико-економічні й культурні стосунки, як органічно він поєднуватиме в собі прояви національної та загальнолюдської культури. Тому до поняття професійної культури інженера-технолога як один з важливих компонентів має бути включена *міжкультурна компетенція*, що дає можливість активно використовувати систему культурологічних знань і особистого досвіду в професійній діяльності. Лише володіючи цими знаннями, можна правильно інтерпретувати мовну й немовну поведінку носіїв мови. Отже, одним з важливих компонентів підготовки таких фахівців необхідно визнати формування міжкультурної компетенції упродовж усього вузівського курсу навчання іноземній мові.

Список використаної літератури

1. Корочкина М. Г. Формирование межкультурной компетенции в техническом университете (Английский язык) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Марина Григорьевна Корочкина. – Таганрог, 2000. – 21 с.
2. Ломов Б. Ф. Общение как проблема общей психологии / Б. Ф. Ломов // Методол. проблемы социальной психологии : сб. ст. АН СССР. Ин-т психологии / отв. ред. Е. В. Шорохов. – Москва : Наука, 1975. – С. 124–135.
3. Осадчая Г. И. Заметки о социологическом образовании в России: рефлексия новых требований общества / Г. И. Осадчая // Социол. исслед. – 2009. – № 2. – С. 102–108.
4. Садохин А. П. Межкультурная компетентность: понятие, структура, пути формирования / А. П. Садохин // Журнал социологии и социальной антропологии. – 2007. – Т. X. – № 1. – С. 126–140.

5. Knapp-Pootohoff A. Strategien Intekultureller kommunikation / A. Knapp-Pootohoff // Translation und interkulturelle kommunikation / Hrsg J. Albrecht, H. W. Drescher, H. Gohring, N. Salnikov. – Fr. an Main-Bern-New York-Paris : P. Lang. Verlag, 1997. – P. 423–437.

Стаття надійшла до редакції 15.02.2015.

Чередниченко Г. А., Шапран Л. Ю. Развитие межкультурной коммуникативной компетенции студентов технологических специальностей в процессе изучения иностранных языков

В статье рассматривается значимость развития межкультурной коммуникативной компетенции будущих технологов и определяются основные этапы овладения межкультурной компетенцией в процессе изучения иностранных языков.

Ключевые слова: межкультурная компетенция, изучение иностранных языков.

Cherednichenko G., Shapran L. The Development of Intercultural Communicative Competence of Future Engineers in the Process of Foreign Language Learning

In the article the authors defined importance of developing intercultural competence of future engineers and showed the main stages of acquiring intercultural competence in the process of foreign language learning. Development of intercultural competence is intended to increase students' ability to effectively deal with international business objectives. It is established that knowledge of foreign language and foreign culture are integral components of professional competence. Teaching intercultural competence is intended to increase students' ability to effectively address international business objectives because a professional, being successful in his own familiar environment, would not necessarily conduct business successfully in new environment with different culture. Skills that make up intercultural competence are: observation, identification, comparison and contrast, discussion, ability to express their point of view taking into account the views of others. Intercultural competence involves not only mastering the concept of culture of the country where the language is spoken, but the constant comparison of national and international, universal and individual through the prism of cultural and conceptual links. The introduction of the term "intercultural professional competence" can be explained by the fact that future professionals must use a foreign language as a means of communication taking into account the specifics of linguistic and cultural unity, peculiarities of specific concepts in their own and other professional culture, skillfully identify and distinguish between general and specific. Intercultural competence can help successfully communicate with business partners both at everyday and professional levels. The authors distinguish four basic stages of mastering intercultural competence in learning a foreign language, namely: motivational (importance of intercultural competence), empirically-reproductive (learning about national styles of communication, communication strategy, peculiarities of doing business in different countries); empirically-productive (the skills, abilities of intercultural competence and mastery of language and behavioral mechanisms); creative (improvement and implementation of professional competence in diverse situations and independent interpretation of cultural realities).

Key words: intercultural competence, foreign language learning.